

Prav tako Maistrova pesem ne izpoveduje duhovnih in socialnih borb, ki tako usodno pretresajo današnjega človeka. Zato je snovno odmaknjena potrebam časa.

Tako velja tudi za to drugo Maistrovo zbirko označba: tradicionalistična poezija. Vsa tradicionalna poezija in zlasti njen najbistvenejši del, lirika, pa stoji danes na svojem najusodnejšem razpotju. V duši sodobnega človeka ne najde več pravega odziva. Lahkó mu zvení toplo in prisrčno in melodično, lahko ga celo ogreje, kakor narodna pesem, a izpolniti ga ne more. Ne govori mu več. Ne vžge, ne upali, ne razrije človeka. Kdor pa danes še seže po lirični pesmi, išče v nji predvsem samega sebe. Hoče sebe, sebe v vsej svoji usodni problematičnosti, razklanega do dna, v strašnih stiskah telesa in duha, borbenega rušitelja, strastnega sanjača novega, zanikovalca obstoječega in iz dna duše mržečega vse preteklo in podedovano. Zato tako strastno odklanja slednji posnetek v izrazu in občutju. Hoče primarnost, palečo in iskreno do bolečine.

Najsi Maistrove pesmi nikakor ne ustrezajo umetniškim zahtevam, ki jih današnji človek stavi na poezijo, posebno pa na liriko, bodo vendarle o s t a l e kot pristni odmevi neke drage nam osebnosti, ki je pomembnejša v svojem zgolj človeškem, nego v svojem umetniškem izrazu.

V največjo vrlino pa vštejem avtorju, da je priredil svoj izbor s tako rigo-roznostjo. Svojo nebogato, a jako kritično prerešetano žetev — 28 pesmi — je porazdelil v štiri cikle: «Nazaj pa jih ni», «O, jaz ne spim», «Oj, ti naša zemlja sveta» in «Pripovedne».

F r a n A l b r e c h t.

Ksaver Meško: Kam plovemo. Povest. Novi, predelani natis. V Ljubljani 1927. Izdala Zveza kulturnih društev. Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani, Prosveti in zabavi št. 15. Strani 205. — Na Poljani. Maribor 1928. Tisk in zaloga Tiskarne sv. Cirila v Mariboru. Strani 176.

I.

Povest «K a m p l o v e m o», ki je nastala pod vplivom tujega in najbrže tudi svežega domačega naturalizma, je hotela biti, kakor kaže naslov in nekaj mest besedila, docela v zmislu naturalističnega literarnega programa družaben dokument. Dokumentarnosti ji seveda ni moči priznati, vendar bi to za literarno delo ne pomenilo posebnega očitka, kajti dober družabni dokument je lahko slaba literatura in dobra literatura slab družabni dokument, če ni ta odvisnost celo nujna ali vsaj običajna. Navzlic temu obratnemu razmerju imata i dokumentarna i umetniška nedostatnost Meškove povesti vzrok v eni in isti stvari: to podobo erotično-moralnih nra vij in to povest zakonske verolomnosti in sličnih erotičnih grehov je napisal dvaindvajsetletni semeniščnik, ki je mogel črpati poznanje tega življenja ali iz romanov ali iz šolske moralke ali kvečjemu iz nezrelega opazovanja brez izkustvene podlage. Mesto z zelo ostrim, jasnovidnim instinktom, s katerim bi se izkustvo morda dalo nadomestiti, je pristopil Meško k delu z domišljijo, ki sta mu jo razgibala štivo in mlada kri, in pa z neomahljivim moralnim nazorom, ki ga je pravkar po svoje prejel v duhovnem učilišču in s katerim se je odločil dobro hvaliti in kajpada še v večji meri zlo grajati.

Iz moralistične volje se je v delu pojavila oseba, ki bi je seznam nastopajočih oseb ne izkazoval, če bi bili seveda taki sezname pri povestih v navadi, kakor so pri dramah. Toda ta oseba je glavna oseba povesti in ta oseba je avtor sam. Prisoten je v povesti vsepovsod, odet v praznično obleko svoje moralne resnosti. Tako stoji sredi gruče ljudi, katerih življenje opisuje, raz-

mišlja z nagubanim mladeniškim čelom o njih nehanju in jih sodi. Bralcu se prav kmalu pokaže, da je pisatelju malo do življenje samega in da mu gre predvsem za priliko modrovati, kazati svojo praznično obleko. Zato je življenje te povesti, ki ga prepletajo pisateljeve pristranosti in meditacije, nekako na hitro roko organizirano. Grobo je in leseno, v svojih delih slabo prikrojeno, nesmotreno in v slabih razmerjih razdeljeno v zgodbe in dogodke. Ker mora biti čim večkrat prikladno za obravnavanje idej, ki so ravno na vrsti, je mnogokje izkrivljeno in nasilno potvorjeno. Ker pa so dejanja in življenja vendar le uporna in samostojno živeča in tudi neodvisno pomenljiva snov, se neredko upirajo zmislu, ki jim ga avtor vsiljuje ter govore mimo njega in zoper njega svojo stvar.

Posameznosti te vrste je v knjigi dovolj; taka je prav za prav povest kot celota. Eden najočitnejših primerov pa je podan v življenju obeh poglavitnih oseb in sicer prav v osrednjem prizoru njune drame. Zagovor, ki ga je dal govoriti pisatelj verolomni ženi, da bi z njim podučil družbo, kako je treba ravnati z ženami, ostane v svetu krivd in nekrivd nenadoma tako močan, da odtehta protest in ogorčenost varanega moža in Meškovo obsojanje. Kajti iz ženinih besedi se motno oglašata narava zoper zakon oziroma konvencijo; narava pa je mogočen nasprotnik, ki zahteva silnejših protidokazov nego jih more nuditi Meško. Napravil si je lahko delo. Prezrl je resnico ženinoga instinkta in jo obsodil. S tem bi bila v dobro zgrajeni povesti pretresena vsa stavba, zlasti ono, kar je Mešku na nji najvažnejše: njen poučni zmisel. V splošni majavosti in nedoločnosti njegovega dela pa se ta važen trenutek izgublja in je samo eno izmed njegovih slabih mest. V tej neumetniški sposobnosti zasledovati svojo misel zoper zmisel življenja samega, je značilen primer pisateljevega neznanja, pa tudi velike umetnostne in moralne nejasnosti.

Ta svojstva se z novo močjo pokažejo ob sklepanju računov. Koncem povesti morajo poglavitne osebe prejeti plačilo, ki jim gre. Razume se, da žena in ljubimec neusmiljeno pogineta. Pri tem je opomniti, da ni žena nikdar določno pokazana ne kot razvratnica ne kot žena, v kateri se usodno prebudi resnična ljubezen do moža, ki ni njen. Zdi se, da Meško te razlike sploh ne pozna. Žrtev nedovoljene ljubezni, mož, je poveličan. Življenje, ne, Meškov zmisel za človeške stvari privede tega normalnega in celo nekoliko topega človeka do bogoiskateljstva, več, do bogonajditeljstva. Dokler sta žena in ljubimec še živel, poroča Meško, «se je hudoval nad svojim Bogom», češ, «kako more Bog trpeti tako zlo — zakaj njega tako tepe, a onadva je pustil, da sta utekla brez kazni». Ko se poslednjič sreča z ženo, ji umirajoči reče eno samo besedo, stavi ji eno samo vprašanje: «Povej, kaj je z njim?» Drugega nič. Ko pa je tudi žena mrtva, pride temu «plemenitemu» možu razsvetljenje: «Semkaj — semkaj k njemu je privedla tista višja moč zločinko, hoteč jo uničiti tukaj pred njim ter mu dokazati, da grehu res sledi kazen, in pokazati mu, kako tista višja moč kaznuje in da ne ostane nikomur nič dolžna. — Zdravnik je bolj in bolj spoznaval svojega Boga.» V resnici se to poveličanje bere kakor norčevanje in sramotenje in zasluži, da bi cerkev dala knjigo na indeks. Tudi v tem je kajpada mnogo neznanja, toda še več umetniške in zlasti neke moralne nejasnosti, da ne rečem brezčutnosti.

Tako deli Meško na škodo povesti neprikrito in slabo utemeljeno svoje moralne simpatije in antipatije. Še manj se brzda, ko govori o stranskih osebah, ki jih ne mrzi več kot moralist, marveč ki so mu intimno zoprne. To so zastopniki treh stanov: študenti, stare device in oficirji. Ton, v katerem govori o njih, je neokusen.

Čez vse te nelogičnosti, nejasnosti, neokusnosti in prikrite neleposti je razprostrt sladkobni sijaj moralne gorečnosti. Ko se pretaka po delu hkratu z opisanimi docela nasprotnimi človeškimi pojavi, le preočitno kaže, kako neskončno daleč je bil mladi Meško od prve zahteve vsega umetništva, od resnične iskrenosti, od stvarnega in brezobzirnega poznanja samega sebe in potom sebe — življenja. Po tridesetih letih je to slabo povest predelal v obliko, ob kateri je izrečeno to muenje. Ali niti danes ne vidi, da je delo popolnoma nezrelo? In ali ne vidi vsaj moralnih pogrškov, ki sem jih poudaril radi tega, ker mu gre predvsem za moralo?

II.

Deset let po tej povesti je napisal knjigo «Na Poljani». V svoji mladostni povesti je bil v marsičem še nesvoj. Njegov zmisel za stvarnost je bil v tem prvem večjem delu pod vplivom tedanjih literarnih struj še toliko močan, da mu je dal zamisliti zgodbo, ki je bila vsaj na videz in vsaj v glavnem delu enotna in časovno pregledna, in da je z njim formuliral neko pripovedovanje, ki dela vtis stvarnosti, dasi je pogosto prepleteno s pristranostmi in neposrednimi pripombami. V povesti «Na Poljani» pa je Meško našel svoj slog. Fabula te knjige je razdrapana do nemožnosti. Cela prva tretjina knjige je sploh samo dolgovezen uvod in priprava, kar morda kaže, da je bila prvotno zamišljena mnogo širje. Povest sama je razdrobljena na celo vrsto vzporednih dejanj, ki neprestano preskakujejo iz sedanjosti v preteklost in se vračajo iz prihodnosti v sedanjost brez prave potrebe ali upravičenosti. Zato so dogodki zmedeni in zelo slabo pregledni. Poleg tega se zdi vse dogajanje kakor grmičje, ki ga duše neštevilne ovijalke Meškovih meditacij, opazk in liričnih izlivov. Povest dela skoro vtis, da je dejanje pisatelju samo neobhodno zlo, ki ga mora vzeti nase, da si ustvari možnost, zadostiti svoji neizmerni potrebi, govoriti lepe in blage besede, ki ga samega pripravljajo do ganutja in plakanja.

Ti izlivi so večinoma retorične tirade, mogočno nabrekle v svoji besednosti, po zmislu pa skromne in celo trhle. Nekaj nezdravega je v njih. Označuje jih prisiljena, vsakdanja in solzava poetičnost, ki se z utrudljivo doslednostjo izraža v personifikacijah in v apostrofiranju bralca, nastopajočih oseb in celo stvari. Med temi «poetičnimi» mesti poteka povest, ki je pripovedovana zdaj sladkobno idealizirano, zdaj grobo naturalistično, brez prehodov in brez preprečevalnosti.

Zmisel tega svojevrstno neužitnega pripovedovanja je propoved ljubezni. Toda pod to besedo se po svetu skriva nešteto potvor in čuvstvenih pojavov, ki so vse prej kot resnična ljubezen, to se pravi, zdrava in pravična dobrohotnost. Tudi ljubezen te knjige je taka nepristna stvar. Sumljive so že bobneče in solzne tirade, v katerih se opeva. Kdor ljubezen ima, je sramežljiv in veder z njo. Prav nič več pa ni glede tega sumljivo nasprotje med ljubečim in sodečim pisateljem. Drugi njegov, sodniški obraz je prikrito pokazan v skrivnih zavinkih povesti in v njegovem ravnanju s senčnimi stranmi življenja. Meško nam predstavlja vrsto dobrih osebnosti, ki jih «ljubi». Toda ljubi jih brez naravne mere in brez nagonske pravičnosti. Zato jih predstavlja sladkobno in zoprno idealizirane. Drugačno lice pokaže njegova ljubezen pri zlih ali samo neljubih. Mesto obžalovanja in želje po pravični in zdravi pokori, ki bi odgovarjala njegovi miselnosti, navdaja Meška do njih neko nelepo, skrivano sovraštvo. Zato je z njimi trd; zgodba njih propada je pripovedovana brutalno, z neko zlo radostjo in škodoželjnostjo. V končnem ponižanju starega Železnika pred župnikom je celo nedvomno nekaj osebnega, neko prikrito za-

doščenje in zmagoslavje, ki navzlic prizadevanju uhaja izpod pobožnega brzdanja samega sebe. Meškova ljubezen, ki jo sam smatra za pravo, za veliko, ki jo kot resnično krščansko propoveduje, je v resnici neka neodkrita in samohotna pristranost, ki hodi po svetu z večno objokanimi očmi in s srcem polnim nežnih besed. Nekaj nezdravega je v nji, nekaj samoljubnega, nekaj popačenega. Toda napovedovala se je razločno že v oni moralni zamegljenosti, ki jo je vsebovala prva povest «Kam plovemo». — Kdo razen Meška bi mogel o sebi napisati takele besede: «V tridesetih letih je Gospod videl mnogo, žalost in radost, trpljenje in srečo, greh in čednost, sveto in nesveto v človeku. Mnogo je čutilo njegovo veliko srce, mnogo je mislila njegova globoka duša. — Potem je vstal in je govoril. In beseda njegova je bila velika in mogočna, beseda ljubezni in beseda nevolje, beseda strašnega, uničujočega groma in beseda sladke usmiljene, oživljajoče tolažbe... Do danes, v tridesetih letih, si videla mnogo, moja duša... Zato govori, moja duša!»?

Meško je užival v našem slovstvu nezaslužen sloves. Del naše kritike ga je primerjal celo s Cankarjem. To je velika zabloda, ki izhaja iz pomanjkanja čuta za intimne in skrite človeške vrednote. J o s i p V i d m a r.

France Bevk: Krivda. Povest. Trst 1929. Književna družina «Luč». Tiskala, izdala in založila tiskarna «Edinost» v Trstu. Strani 135.

Kmetica Ana vzame Florjana Streharja, ki se pri delu ponesreči in ostane napol mrtvouden. Žena ga neguje, obenem pa vara moža s hlapcem Ivanom, svojim nekdanjim fantom. Mož muči ljubosumje, ki se polagoma spremeni v gotovost. To spravi moža v grob, najbrže ne brez Anine in Ivanove pomoči. Hlapec strahuje otroke umrlega in se čuti bolj in bolj gospodarja. Ana bi se rada poročila z njim, a doraščajoči sin Jože ji to brani. Hlapec zaklepa žožetu domačo hišo in tudi drugače podžiga v njem željo po maščevanju, dokler ga ta, naščuvan tudi po stricu, po svojem dekletu Julki in po vaščanih v gostilni, neke noči z nožem ne zabode. Pri sodni razpravi zapro tudi Ano radi suma, da je sodelovala pri smrti svojega moža, pozneje pa jo oprostijo. Ker si ne upa več med svoje otroke, uide k svoji materi. Streharjev dom je razvalina, ki morda vstane k novemu življenju, ko se Jože vrne čez tri leta iz ječe.

Povest je bogato natrpana z živahnimi prizori iz hribovskega življenja našega ljudstva na Goriškem. Dejanje se kmalu požene v silno napetost, ki ne popusti do zadnje strani. Osebe, glavne in stranske, se sproti s svojimi dejanji klešejo iz snovi, ne da bi jih pisatelj Bog ve kaj popisoval. Ana je krepko rovtarsko Adamovo rebro, ki hoče in mora roditi. Njen nagon je kakor elementarna sila, ki v zemlji kali napenja. Dasi je nezvesta žena in ne najboljša mati, vendar ni povsem odurna. Človeška pravica jo oprostí, a sama si naloži zapuščenost in izgnanstvo in vzbuja tedaj bolj sočutje nego odpor. Zelo poglobljen je značaj njenega moža Florjana, zlasti v bolezní, ko živi svoj poseben pekel. Grd, a resničen je hlapec. Jože je neodločen, vihrav, sugestijam podlegajoč mladenič, ki se toliko preveč zažene, kolikor se prej predolgo obotavlja.

Pripovedovanje je gladko, jasno in preprosto, kakor bi bil hotel pisatelj ustvariti vzorec dobre, privlačne ljudske knjige. Valovanje čuvstev, strasti in krvnih nagonov je zdaj naturalistično, zdaj psihološko poglobljeno. Jezik prinaša marsikaj novega kakor vselej, kadar se pisatelj z ljubeznijo zarije v kakšno snov svojih cerkljanskih hribov, v katerih je prav tako krepko zasidran kakor Pregelj v tolminskih, le da je širšim plastem Cerkljan dostopnejši in laže umljiv nego izbrušeni Tolminec. A n d r e j B u d a l.